

Döden i matbutiken

en poddessa av Ella Lundqvist

I matbutiken. Den undermedvetna kartan över butikshyllorna är uppritad i huvudet sedan år tillbaka. Målmedvetet går jag dit jag ska, och dit sällan någon annan ska. Rutten är klar, invand och sparar energi. Ibland är tankarna på annat håll, ibland sneglar jag in mellan hyllorna på andra med sina egna rutter. Jag tänker *död död död*. Jag blir påmind om att vi sinsemellan ser så olika på något så vardagligt som mat. Den fysiska distansen, de platser jag aldrig riktigt sett, där andra strosar omkring med sina listor, korgar och vagnar. Också de jag känner går helt andra rutter med olika slutpunkter, utan att oftast tänka desto mera på saken, förutom när jag är där. Idag är jag själv och ser på det som andra, obekanta har samlat åt sig. Det liknar inte det jag håller i. Den sociala distansen. En fisk i en plastpåse stirrar tillbaka på mig. *Död död död*. Och framför allt: den psykiska distansen. Vid barista havremjölken möter jag allmänheten för ett ögonblick. Efter mitt Alpro-kap går jag som vanligt till kassan. Detaljhandlarna och andra stormakter tvingar mig att betala lite extra för att bli av med döden, få bort den från samvetet.

Men kan man köpa sig fri från döden?

Jag heter Ella, jag är vegan och doktorand och forskar i veganism. Vi ska göra en resa tillsammans, bland annat till matbutiken.

Men vi tar det från början. 2015 blev jag influerad av influencers och deras nyttiga veganrecept, som bestod till stor del av dadelbollar och raw cakes. En förändring hade inletts och 2017 blev jag vegan. En trendvegan? En hälsovegan? Jag vet inte vad jag var där alldeles i början. Jag lärde mig snabbt att vegansk kost också är bra för miljön och en etisk fråga i relation till de djur vi föder upp för mat. Till de som undrade, sa jag att så länge det är bättre för hälsa, miljö och djur, eller ens en av dessa, så är det värt det för mig. Egentligen minns jag ganska lite från den här tiden och identiteten som vegan är något som växt fram under en längre tid. Jag har aldrig varit någon större djurvän, på det sätt som ordet används om någon som säger att de tycker om djur eller till exempel vill ha husdjur. Jag brukar säga att

jag inte tycker om djur och därför inte heller äter dem. Nu är jag plötsligt en större djurvän än de flesta.

Ordet "vegan" och -ismen veganism är idag en tickande känslobomb, ett förhållningssätt, en rörelse, en filosofi, en identitet, en livsstil, som blivit del av politisk polarisering, kulturkrig och identitetspolitik. Den är insnärjd i känslor och känns sällan neutral. En orsak till att veganismen blir en känslifråga är hur mycket av vår vardag den ifrågasätter och utmanar till förändring, förändring som är det värsta vi vet. Vi vet att övergången till en mera växtbaserad kost är ett krav för en hållbar framtid, men vi skulle gärna skjuta upp den lite till.

Veganismen kan förstås som ett sätt att relatera till världen, där vi veganer försöker att, så långt det är möjligt i praktiken, undvika utnyttjandet av djur. Veganismen handlar alltså om djur, samtidigt som det är vi människor som lever veganismen genom identiteten "vegan". Likt andra sociala rörelser och identiteter handlar det bredare fenomenet alltså också om oss som individer, och är något som påverkar vardagen på många plan.

I det här avsnittet vill jag genom exempel, främst i form av anekdoter, illustrera interna och externa konflikter som man som vegan kan uppleva. Jag diskuterar även hur autoetnografi kan användas för att analysera de egna erfarenheterna som vegan.

Tillbaka i matbutiken. Jag har sällskap av en vän och den vanliga rutten får en omväg. Kossaosten. Jag kommenterar hur jag sällan går till den hyllan och får som svar att min vän inte hittat någon veganost hen gillar. Jag hör aktivisten och författaren, Ed Winters, röst i huvudet: "Vad är viktigare, flyktig njutning eller ett liv?" Det internt hotfulla inbillade grälet som aldrig brutit ut är på tungan och ger muntorka. Distansen växer igen. Nu är inte rätt tillfälle. "Vilka har du testat?" "Jag minns inte". Med en något ansträngd positiv ton pekar jag ut de veganostar jag själv gillar bäst.

Men när är då rätt tillfälle att säga som det är? Senare samma dag gråter jag i telefonen åt mamma, konstaterar att om jag hundra av hundra gånger inte säger något så hur ska förändringen ske. Det tynger mig att aldrig säga något, ibland nästan mera än det oroar mig att säga fel saker vid fel tillfälle. Men är det för andra eller mig själv som jag oftast, likt den

här dagen, håller tillbaka? Jag funderar över vad som är lagom att säga till någon som äter djur. Men ännu mera undrar jag: Hur kan att säga lagom vara *rätt* eller *tillräckligt*?

Jag tänker på min personliga kalender, den rödmärkta aggressiva vegandagen. Röd som i förbjuden, icke-produktiv och eventuellt destruktiv. Och tyngden i att vara en positiv förebild eller åtminstone neutral när jag bara vill söndra allt. Som jag kläckte ur mig en mera aggressiv dag och efter att ha blivit provocerad: "Vegeostens lukt är priset jag betalar för att inte ha en död ko på min smörgås."

Ibland när jag hör mig själv undrar jag *vem* det är som pratar. Vem är den här jag som tycks bry mig *så här mycket*. Ibland förvånar det mig att det här har blivit min stora hjärtefråga, djurvän som jag inte identifierat mig som. Vad är jag för en vegan?

Jag söker svaret på bland annat den här frågan genom autoetnografi. Metoden innebär att jag som forskare själv blir del av det empiriska materialet och observerar mina egna erfarenheter. Det är känslombomben till tema som gör autoetnografi till ett självklart metodval för mig, samtidigt som den personliga kopplingen till veganismen också försvårar arbetet rent känslomässigt. Jag har i det här avsnittet valt att utforska på vilket sätt jag kan berätta om mina erfarenheter som vegan och hur autoetnografi kan se ut. Det kanske vanligaste sättet att göra autoetnografi är att forskaren för dagbok över sina erfarenheter och analyserar innehållet. Podden bygger delvis på mina dagboksanteckningar.

Blir inte en undersökning baserad på autoetnografi för subjektiv, kan man undra? Inom samhällsvetenskaperna, där man tenderar att betona objektivitet, är metoden ovanlig. Men vad är då objektivitet i erfarenhet, känsla och identitet? Metod handlar om tillvägagångssätt. Det är inte heller svårt att föreställa sig att en metod som systematiskt och självreflexivt framhåller det personliga, gör det på ett mera pålitligt sätt än i andra sammanhang då det personliga sipprar in genom springorna. Ett av de grundläggande kraven för autoetnografi är att de personliga erfarenheterna analyseras i relation till den övergripande kulturen, det är det här som självreflexivitet innebär. Det personliga används alltså för att beskriva och ifrågasätta det som är större än oss. Häri finns min förhoppning: att någon någonstans kommer att kunna relatera.

Vid läsningen av Ed Winters första bok uppmärksammade jag hur ett visst inre motstånd finns kvar, för att verkligen ta in det han säger. Jag blir ibland obekvämt med hur han skriver, speciellt då han skriver om hur dåligt djuren i djurproduktionen har det, om alla orättvisor och grymheter som han sätter ord på. Också jag, som vet att *han* säger som det är, tänker att det låter överdrivet. Kan det faktiskt vara så här illa? Kanske är det så att jag inte vill tro att det finns den grad av ondska i mig, i någon nära mig, i någon som är människa. Men sen verkar det vara just här ondskan finns som starkast. Misantropin bubblar under ytan. Konflikterna stärks.

Jag har också en annan *låtsas* vegebeef med veganjesus, som Ed brukar kallas på grund av håret och det varma sättet. En låtsas vegebeef säger jag för att jag egentligen håller med om det som sägs. Många av oss har en inlärd bild av känsla och förnuft som motpoler. En del av den frustration jag kände när jag läste Eds text och anade känsla i den, bottnar i att han gör sig själv sårbar genom att framhålla att djur är sårbara. Jag hade en impuls att försöka stoppa honom, säga att det inte går bra för oss veganer om vi visar känslor. Att med att vädja till känslor och värdegrunder övertygar man ingen. En liten aning om en känsla bakom, ett personligt intresse, tar bort det legitima. Det är som att om jag gråter så finns där ingen sanning.

Bilden av känsla och förnuft som oförenliga finns närvarande både i vardagliga diskussioner och vetenskapliga diskurser. En tyst överenskommelse om att empati och moral ska veta sina gränser. Veganismen utmanar detta tankesätt. Och jag undrar om det inte är i det känslolösa som den viktigaste kunskapen finns.

Ofta har jag en känsla. Det är jag mot jättarna. Objektiviteten, antropocentrismen, speciesismen, MTK, pälsnäringen, min sociala cirkel, förändringen, brådskan, reklamen, det missriktade biståndet och vegeostens lukt.

Frågor kring veganismens vara är en central del av både veganers vardag och något som kontinuerligt finslipas inom forskningsområdet för veganstudier, kritiska djurstudier,

post-humanistiska studier osv. Vad kan och vad borde veganismen vara? Vad kan och vill vi som veganer göra?

De praktiker och tanke-system som veganismen utmanar är hemskt stora, alla de där jättarna. De dödade djuren finns överallt, men de förblir ändå osynliga för oss. Samtidigt är en del av lösningen hemskt nära, den ligger nämligen i våra vardagsbeslut.

Jag är i matbutiken än en gång. Bakom kassan blippar en ung kvinna mina inköp. Hummus, sojamjolk, havregrädde och vegeskinka. Hon kommenterar att det är så tydligt att det är en annan vegan som handlar. Hon tillägger sedan snabbt att hon ju inte skulle få kommentera, jag säger att det gör absolut inget och vi ler mot varandra. Det blir dagens höjdpunkt för mig och något jag minns flera år senare. Vi är flera. Som väljer att se.

Matbutiken är ett vardagligt slagfält, fullt av skuld och ansvar. I skymundan bakom den snedvridna moralen och den suddiga empatin, finns känslan där och i tanken är vi nästan alla veganer. Vi bryr oss. Allt det här handlar om både dig och mig och vidare om mycket mera. Resan börjar här och nu och det viktigaste är att göra skillnad. För att handla, kostar.